

TOMASZ MAJEWSKI

ZJAZDY POLSKIEGO TOWARZYSTWA BOTANICZNEGO

MEETINGS OF POLISH BOTANICAL SOCIETY

Szczególną i ważną formą działalności Towarzystwa były zawsze zjazdy ogólne, stanowiące okazję do spotkania się w szerszym gronie i do zaznajomienia się z najnowszymi osiągnięciami specjalistów z różnych dziedzin. Referaty i wycieczki wypełniają część naukową zjazdu, którą poprzedza część organizacyjna, z reguły Walne Zgromadzenie.

Przez długi czas zjazdy PTB połączone były z każdym kolejnym Walnym Zgromadzeniem członków, które zgodnie ze statutem zbierało się raz do roku. Ten stan rzeczy trwał do zjazdu w Łodzi (1961), gdzie podjęto uchwałę, aby ze względu na rosnącą liczbę uczestników i wynikłe stąd trudności organizacyjne zwoływać zjazdy co dwa lata. W rzeczywistości nie odbywały się one później tak regularnie. Obecnie nowy, przyjęty w 1978 r. statut przewiduje zwoływanie Walnego Zgromadzenia Delegatów raz na trzy lata; z tą też częstością odbywać się będą zjazdy.

Kolejne zjazdy ogólne PTB zestawione są w tabeli I. Wykaz ten zawiera pewne luki, gdyż nie o wszystkich zjazdach przedwojennych zachowały się dostateczne informacje. Brak miejsca nie pozwala tu na szersze omówienie ich przebiegu, chociaż dla prawie wszystkich istnieją drukowane programy z wykazem referatów, a niekiedy bardziej wyczerpujące sprawozdania.

Niewątpliwie szczególne zainteresowanie może budzić przebieg pierwszego, założycielskiego Zjazdu PTB (ryc. 1). Mimo, że w Archiwum PTB nie zachowała się żadna dokumentacja tego Zjazdu oprócz znanego zdjęcia uczestników przed gmachem Szkoły Głównej (było ono reprodukowane m. in. na wstępie publikacji „50 lat PTB”), wiemy jednak jak przebiegały jego obrady dzięki artykułom w ówczesnej prasie. Oto co pisał „Kurier Warszawski” o pierwszym dniu Zjazdu i poprzedzającym wieczorze:

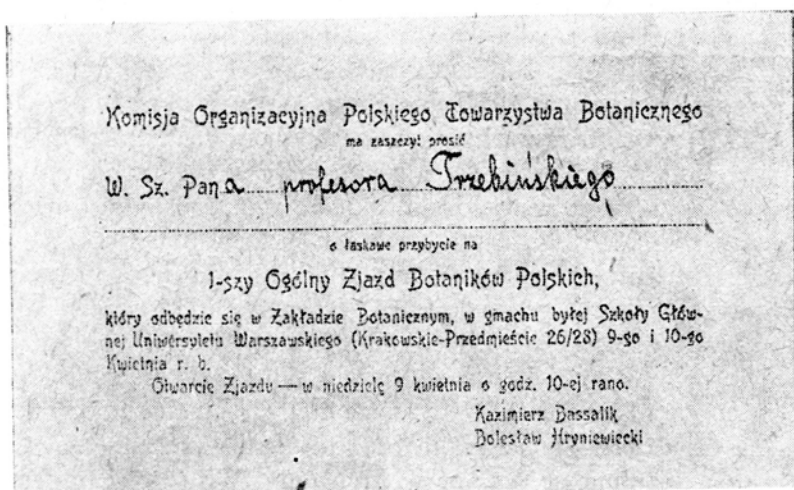
„Na wezwanie botaników warszawskich odpowiedzieli badacze i znawcy roślin, zjeżdżając się licznie do stolicy. Wczoraj wieczorem w gmachu uniwersytetu, w którym mieściły się niegdyś wydziały Szkoły Głównej i jej władze, zapoznali się ze sobą nieznajomi, powitali się serdecznie znajomi. Na ożywionej rozmowie

Zjazdy Polskiego Towarzystwa Botanicznego

Numeracja	Data	Miejsce	Wycieczki	Liczba referatów
1 (1) *	9—10 IV 1922	Warszawa	—	
2	1—2 VII 1923	Poznań	brak danych	
3	3(?)—5 VII 1924	Zakopane	Tatry	
4 (4)	12—15 VII 1925	Warszawa	Białowieża, Mała Wieś	
5	23—24 V 1926	Wilno	brak danych	
6	2 VII 1927	Lwów	brak danych	
7	8—10 VI 1928	Wilno	Werki, Zielone Jeziora	
8	5—6 VII 1929	Poznań	brak danych	
9	7—9 VI 1930	Kraków	Ojców, Pieniny	2
10	21—30 VI 1931	Warszawa	Puszcza Białowieńska, jez. Wigry (przed zjazdem), Pomorze, Poznzańskie, Kraków	86
11	15—17 V 1932	Lwów	płn. krawędź Podola	
12	12—14 IX 1933	Poznań	Park Narodowy w Ludwikowie	
13	29 VI—1 VII 1934	Wilno	Puszcza Rudnicka	25
14	29 VI—2 VII 1935	Kraków	Babia Góra	20
15 (13)	28—30 VI 1936	Warszawa	Puszcza Białowieńska	24
16	5—7 VII 1937	Lwów	Krzemieniec	13
17	4—7 VI 1938	Poznań	Wielkopolski P. N., Pomorze	9
18	27—29 V 1939	Wilno	jez. Narocz	
19	29—30 IX 1945	Warszawa	—	7
20 (20)	27—28 IX 1946	Lublin	Puławy	22
21 (21)	21—23 IX 1947	Kraków	Ojców	7
22 (22)	29—30 VI 1948	Toruń	Wierzchlas (I VII wycieczka nad Gopło z Tow. Nauk. Leśnym)	11
23	10—12 IX 1949	Łódź	Spała, Glinna k. Spały	
24 (24)	10—13 IX 1950	Wrocław	Wojślawice, Karkonosze	19
25 (25)	15—18 IX 1951	Poznań	Kórnik, Promno	21
26 (25)	12—15 VI 1952	Warszawa	Puszcza Kampinoska, Skierniewice	36
27 (26)	2—6 IX 1953	Białystok	Rajgród, Kuwasy	39
28 (27)	19—21 IX 1954	Lublin	—	42
29 (28)	26—29 VIII 1955	Gdańsk	Łeba, Żuławy	21
30 (29)	5—8 VI 1956	Zakopane	Tatry, Pieniny, Gorce	43
31 (30)	27—29 VI 1957	Bydgoszcz	Fordon—Chełmno	58
32 (31)	25—29 VI 1958	Szczecin	Wolin, Bielinek, Puszcza Bukowa, Przelevice, Międzyodrze	29
33 (32)	16—19 IX 1959	Olsztyn	Pojez. Mazurskie, Puszcza Piska i Borecka, Tabórz	32
34 (33)	20—23 IX 1960	Toruń	Włocławek, Ciecchocinek, Jeziora Skepskie	
35 (34)	20—23 IX 1961	Łódź	Łęczycza, Rogów	40
36 (35)	26—29 VI 1963	Wrocław	Turoszów, Zieleniec, Wojślawice, Ławica	105
37 (36)	27—30 VI 1964	Lublin	Puławy—Kazimierz—Nałęczów, Po-	

* W nawiasie oficjalna numeracja według zachowanych programów.

Numeracja	Data	Miejsce	Wycieczki	Liczba referatów
38 (37)	12—15 IX 1967	Poznań	jez. Łęczyńsko-Włodawskie, Roztocze, Hrubieszów—Chełm Wielkopolski P. N., dorzecze Mogilnicy, Wągrowiec—Żnin—Biskupin—Gniezno, Kórnik—Rogalin	90
39 (38)	4—7 IX 1969	Gdańsk	Słowiński P. N., Pojez. Kartuskie, Żuławy	113
40 (39)	2—6 IX 1971	Szczecin	Gryfino—Lipiany—Pyrzyce, Wolin—Międzyzdroje—Kamień Pom.	146
41 (40)	19—22 XI 1972	Warszawa	Puszcza Kampinoska, Żelazowa Wola—Nieborów, Konin, Młochów—Skierniewice	109
42 (41)	12—15 IX 1973	Kraków	Bory Nowotarskie—Pieniny, Ojców—Wieliczka, Kotlina Orawsko-Nowotarska, dorzecze Górnej Wisły, Nawojowa—Krynica	177
43 (43)	18—21 IX 1975	Toruń	Linie—Wierzchlas—Tuchola, Pojez. Brodnickie, Mątwy—Kruszwica—Łabiszyn	36
44 (44)	13—16 IX 1977	Olsztyn	Mazurski Park Krajobrazowy, Lasy Taborskie—Wzgórza Dylewskie	91
45 (45)	10—13 IX 1980	Lublin	Roztoczański P. N., Pagóry Chełmskie	62
46 (46)	5—8 IX 1983	Wrocław	Łądek—Kletno—Zieleniec, Góry Sowie i Stołowe, Dolina Baryczy, Góry Kaczawskie, Pogórze Sude-tów	140
				188

Ryc. 1. Zaproszenie na pierwszy Zjazd PTB w roku 1922 (z Archiwum PTB)

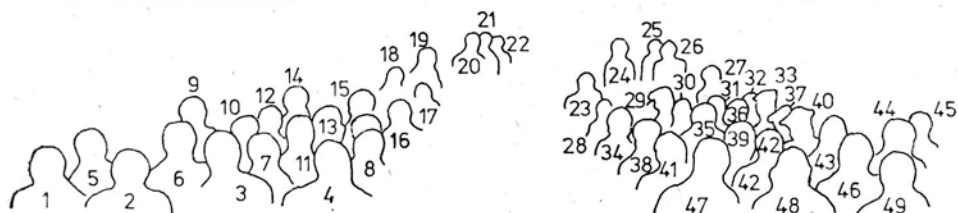
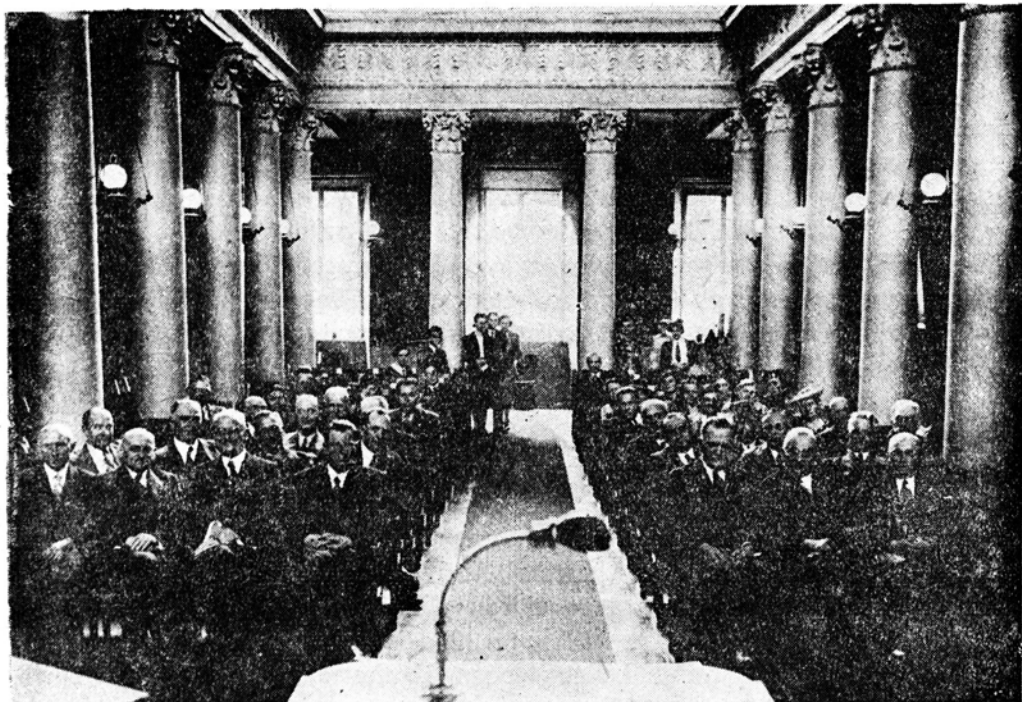
upłynęło kilka godzin (...). Przemawiał prof. E. Jankowski, nawiązując do wspomnień ze Szkoły Głównej i profesorów Polaków, zachęcając, aby botanicy chcieli się uczyć od ogrodników zasad hodowli roślin, co wpłynie dodatnio na ich badania i rozszerzy ich zakres. Prof. B. Hryniewiecki witał gości, potem zaś w dowcipnej formie przedstawił sylwetki wybitniejszych botaników naszych, opisując ich, jako niby to przez siebie znalezione nowe gatunki roślin, świetną łaciną. W odpowiedzi p. [Konstanty] Prószyński nakreślił jego postać tą samą mową klasyczną. Zebranie przeciągnęło się poza północ, dając uczestnikom wrażenie, jak gdyby się znajdowali wśród wielkiej, bo do stu osób liczącej, a zgodnej rodziny.

Prace Zjazdu rozpoczęły się przed 11 rano (9 b.m.) przemówieniem wstępnym prof. Wóycickiego. Na prezesów honorowych zaproszono profesorów: E. Godlewskiego, J. Rostafińskiego (nieobecny z powodu choroby), E. Jankowskiego i p. J. Rivoli (...). Nastąpiły przemowy przedstawicieli: prezesa ministrów, ministra oświaty i rolnictwa, Akademii Umiejętności i Towarzystwa Naukowego [Warszawskiego], uniwersytetu (rektor), instytutów i różnych towarzystw. Prof. Hryniewiecki zdał sprawę z organizowania zjazdu i nowego Towarzystwa botanicznego. Następnie prof. Krzemieniewski paragrafami oddzielnymi podał sprawnie ustawę Tow. botanicznego polskiego pod rozprawę i głosowanie. Przyjęto ją z małymi zmianami."

Znaczną ilość czasu poświęcono także sprawie pisma, które Towarzystwo zamierzało wydawać. Ze spraw bieżących podjęto decyzję opracowania spisu botaników polskich (ukazał się w pierwszym numerze Acta Soc. Bot. Pol. w 1923 r.), omawiano też problemy terminologii botanicznej i podręczników oraz konieczność badania flory polskiej w związku z powstającymi rezerwatami.

W drugim dniu zjazdu w przerwie między obradami goście zwiedzili Muzeum Narodowe i Zamek. Zjazd zakończono pokazaniem filmów botanicznych. Oprócz tego z sumy zebranej wśród uczestników postanowiono zakupić cegielkę wawelską imienia zmarłego przed pięcioma laty prof. Mariana Raciborskiego. Zjazd zgromadził ponad 100 uczestników; obradowano w historycznej sali wykładowej Zakładu Botaniki UW na pierwszym piętrze budynku byłej Szkoły Głównej.

Niektóre doroczne zjazdy polskich botaników w okresie międzywojennym odbywały się w szerszym gronie. Zjazdy w Warszawie (w 1925 r.), w Poznaniu (1933) i we Lwowie (1937) zorganizowane były w ramach kolejnych XII, XIV i XV Zjazdów Lekarzy i Przyrodników Polskich. Zjazd w Poznaniu w 1938 r. odbył się wspólnie ze zjazdem Polskiego Towarzystwa Dendrologicznego. Szczególne znaczenie miał zjazd w Warszawie w 1931 r., będący zarazem III Zjazdem Botaników Słowiańskich. Zorganizowany z dużym rozmachem mimo trudnych warunków w czasie nasilającego się wówczas kryzysu gospodarczego, zgromadził 133 uczestników, którzy na 3-dniowe obrady w 5 sekcjach zgłosili 86 referatów. Goście brali udział w bankiecie wydanym przez PTB w Resursie Obywatelskiej, a także podjęci zostali herbatką na Zamku przez Prezydenta Rzeczypospolitej. Oryginalne zdjęcie uczestników tego zjazdu na dziedzińcu Uniwersytetu oraz fotografia prezydium w czasie uroczystości otwarcia znajdują się obecnie w Archiwum PTB (druga fotografia publikowana była w „Rocznikach U.W.” 17, 1977, s. 84, z błędnym podpisem).

Ryc. 2. Uczestnicy Zjazdu PTB w Wilnie (1934) w Auli Kolumnowej Uniwersytetu Stefana Batorego: 1 — S. Dziubałtowski, 3 — B. Hryniewiecki, 4 — W. Szafer, 5 — K. Piech, 6 — R. Kobendza, 7 — W. Moycho, 8 — F. Skupieński?, 9 — J. Kochman, 11 — S. Krupko, 12 — N. Rojecka, 13 — J. Paczowski, 14 — A. Michalski, 16 — R. Kruszyński, 27 — T. Wiśniewski, 28 — M. Czyszczonówna, 32 — B. Pawłowski, 25 — F. Górski, 38 — T. Lityński, 40 — Z. Zalewska, 42 — W. Siemaszko, 44 — P. Wiśniewski, 45 — H. Czczottowa, 46 — J. Muszyński, 47 — S. Krzemieniewski (z Archiwum PTB)

O ostatnim zjeździe PTB przed wybuchem wojny, w 1939 r., nie było do niedawna żadnych informacji, wątpiono nawet, czy się odbył. Zjazd ten jednak miał miejsce w maju tego roku w Wilnie. Obrady odbywały się w auli kolumnowej Uniwersytetu Stefana Batorego; prof. Hryniewiecki wygłosił wykład inauguracyjny „Stulecie teorii komórki”. Prezesem został wybrany ponownie prof. Krzemieniewski. Postanowiono, że następny zjazd w 1940 r. odbędzie się w Krakowie, wspólnie z XVI Zjazdem Lekarzy i Przyrodników Polskich.

Pierwszy powojenny zjazd TPB w Warszawie we wrześniu 1945 r. miał szczególny charakter. Zachowane w Archiwum PTB sprawozdanie wymienia problemy, poruszane w czasie zjazdu: wznowienie wydawania ASBP (postulowano wydruko-

wanie pierwszego zeszytu tomu 16 i czwartego zeszytu tomu 13, nie wydanych przed wojną), udostępnienie biblioteki, która w większości szczęśliwie ocalała, zorganizowanie nowych oddziałów w Łodzi, Lublinie i Wrocławiu oraz werbowanie nowych członków, niezbędne dla normalnej działalności Towarzystwa. Rozważano sprawę przyspieszenia druku „Flory Polski”, nowego wydania „Roślin Polskich” oraz opublikowania „Flory Tatr” B. Pawłowskiego. W części naukowej wygłosili referaty B. Pawłowski, D. Szymkiewicz, A. Kozłowska, J. Zabłocki, K. Bassalik, E. Malinowski i W. Gajewski. Prezesem Towarzystwa wybrano prof. B. Hryniewieckiego (wówczas także przewodniczącego Oddziału Warszawskiego). W zjeździe wzięły udział 42 osoby. Obrady toczyły się w ocalałym gmachu Szkoły Głównej Gospodarstwa Wiejskiego. Organizacją zjazdu zajmowali się doc. J. Kochman (noclegi) oraz dr T. Gorczyński i mgr A. Skirgiełło (wyżywienie).

Wśród licznych zjazdów powojennych wyróżnił się jubileuszowy zjazd w 1972 r. w Warszawie. Był on zwołany w rocznicę 50-lecia powstania PTB. Zjazd zgromadził ponad 400 osób, obradował w 8 sekcjach, na które zgłoszono 177 komunikatów. Jego uczestników witał gospodarz Uniwersytetu Warszawskiego, rektor prof. Z. Rybicki. W pamięci uczestników tego zjazdu utkwiał szczególnie piękny wykład inauguracyjny prof. Adama Paszewskiego „Z dziejów botaniki polskiej w ostatnim pięćdziesięcioleciu” (opublikowany później, niestety ze skrótami cenzury, w „Wiadomościach Botanicznych”).

Kolejne zjazdy gromadzą coraz większą liczbę uczestników, wzrasta liczba zgłaszanych referatów. Spowodowało to konieczność grupowania ich w sekcjach tematycznych obradujących równolegle w tym samym czasie. W okresie międzywojennym obradowano w sekcjach na wspomnianym wyżej zjeździe w 1931 r., gromadzącym wyjątkowo dużą liczbę uczestników, oraz na zjeździe w Warszawie w 1936 r. (sekcje: fizjologii roślin i ogólna). Po wojnie obrady sekcyjne pojawiają się po raz pierwszy dopiero na zjeździe we Wrocławiu w 1950 r. (sekcje: morfologiczna i fizjologiczna). Liczba sekcji obradujących w czasie późniejszych zjazdów stale się zwiększała, dochodząc do 11 (z podsekcjami) na ostatnim zjeździe we Wrocławiu (1983).

Mimo że duże ogólne zjazdy PTB nie odbywają się już od dłuższego czasu corocznie, botanicy różnych specjalności spotykają się częściej na różnego rodzaju zjazdach, sympozjach i konferencjach. Często towarzyszą one obradom Walnego Zgromadzenia w przypadku, gdy w danym roku nie odbywa się zjazd ogólny. Tak np. w 1968 r. w Toruniu Walnemu Zgromadzeniu towarzyszyły obrady Sekcji Fizjologii Roślin, w 1974 r. w Lublinie i w 1976 r. w Polanicy równolegle z Walnym Zgromadzeniem zebrała się Sekcja Mikologiczna PTB. Zjazdy naukowe i sympozja niezależne od posiedzeń Walnego Zgromadzenia organizowały wielokrotnie różne sekcje Towarzystwa. Niektóre z tych spotkań odbywały się w szerszym gronie, np. polsko-czechosłowackie zjazdy dendrologów, posiedzenia Sekcji Historii Botaniki organizowane wspólnie z zespołem historii botaniki Instytutu Historii Nauki, Oświaty i Techniki PAN, czy też sympozja „Mechanizmy regulacji morfogenezy układów roślinnych”.

Kilka słów należy jeszcze poświęcić sprawie numeracji zjazdów, budzącej wątpliwości i nie wolnej od pomyłek. Zjazdy były regularnie opatrzone oficjalną numeracją dopiero w okresie powojennym, poczynając od zjazdu w Lublinie (1946) oznaczonego jako dwudziesty. Liczba ta jest zgodna z prawdą jeśli przyjąć, że zjazdy w okresie międzywojennym odbywały się regularnie co roku. Nie jest to jednak pewne, a wątpliwości w tym względzie budzi program zjazdu odbytego w Warszawie (1936); zjazd ten jest określony jako trzynasty, co sugeruje, że w latach poprzedzających dwa zjazdy nie odbyły się. Prawdopodobnie jednak była to pomyłka. Odbycie się prawie wszystkich poprzednich zjazdów zostało w ten lub inny sposób potwierdzone (zachowane programy, notatki w prasie codziennej, sprawozdania w protokołach Oddziału Warszawskiego PTB). Być może nie odbył się tylko zjazd w Wilnie w 1926 roku, który mógł być odwołany w ostatniej chwili w związku z przewrotem majowym, co potwierdzone jest brakiem notatki o jego odbyciu w prasie wileńskiej. Natomiast wyraźną pomyłką popełniono, określając zjazd w Warszawie w 1952 r. jako 25.; ten sam numer miał zjazd w Poznaniu rok wcześniej. Naprawiono ją opuszczając kolejną liczbę 42 między zjazdami 41. (Kraków 1973) i 43. (Toruń 1975).

Na zakończenie tego krótkiego — z konieczności — omówienia zjazdów i spotkań polskich botaników, mających w większości program nie tylko organizacyjny ale i naukowy, wspomnieć trzeba o dokumentacji tych spotkań. Obecnie jest ona obiektem zainteresowania przede wszystkim historyka nauki. Przedstawiane na zjazdach i sympozjach referaty i doniesienia powinny jednak stanowić trwały wkład w rozwój polskiej wiedzy botanicznej. Jest to możliwe pod warunkiem, że będą opublikowane i dostępne przez to wszystkim zainteresowanym, nie tylko ograniczonej grupie osób obecnych na posiedzeniu. Dokumentacja taka w postaci streszczeń referatów ogłaszana jest zwykle w wypadku spotkań specjalistycznych (sympozja, zebrania naukowe niektórych sekcji), natomiast podczas zjazdów ogólnych PTB publikowany jest zwykle jedynie program obrad wymieniający autorów i tytuły referatów, wręczany uczestnikom. Do rzadkości należały wypadki ogłaszania streszczeń referatów. Wymienić tu należy przede wszystkim materiały zjazdów w latach 1925, 1933 i 1937, wspólnych ze Zjazdami Lekarzy i Przyrodników Polskich, i opublikowane w ich obszernych sprawozdaniach (ukazujących się, co trzeba podkreślić, regularnie z okazji wszystkich kolejnych Zjazdów Lekarzy i Przyrodników). Podobne wyczerpujące sprawozdanie ze streszczeniami referatów ogłoszono po III Zjeździe Botaników Słowiańskich (1931), a także po zjeździe w Lublinie w 1946 r. (w specjalnym zeszycie ASBP). Krótkie streszczenia referatów opublikowano i wręczano uczestnikom zjazdów w 1935 r. (Kraków), 1964 i 1980 (Lublin) oraz 1972 (Warszawa). Należy wyrazić nadzieję, że ogłaszanie streszczeń referatów będzie towarzyszyło wszystkim przyszłym zjazdom PTB.

ŹRÓDŁA

- [1] Acta Soc. Bot. Pol. 8: 269—271, 1931; 17, suppl.: 1—71, 1946.
 [2] Głos Narodowy (Wilno) nr 144 i 146 z 26 i 28—29.5.1939.
 [3] Kurjer Warszawski nr 100 i 102 z 11 i 13.4.1922, wyd. wiecz.

- [4] 50 lat Polskiego Towarzystwa Botanicznego (praca zbior.). Monogr. z dziejów nauki i techn. 77: 1—156, 1972.
- [5] Programy, komunikaty, przewodniki wycieczkowe i sprawozdania ze zjazdów PZB z lat 1924, 1925, 1931, 1932, 1934—1983 (w Archiwum PTB).
- [6] Protokoły z posiedzeń Koła (Oddziału) Warszawskiego PTB z lat 1922—1962 (w Archiwum PTB).
- [7] Protokoły z posiedzeń Walnego Zgromadzenia PTB z lat 1945—1954 (w Archiwum PTB).
- [8] Wiadom. Bot. 17: 245—249, 1973.

Doc. dr hab. Tomasz Majewski
Instytut Botaniki PAN
al. Ujazdowskie 4
00-478 Warszawa